

**อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏจากเรื่องเล่า
กลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าในจังหวัดเชียงราย
Cultural Identity in Story Telling of Akha Ethnic
in Chiang Rai Province**

เบญจมาภรณ์ สุริยวงศ์¹ / วรวรรณ ศรียาภัย²

Benjamaporn Suriyawong / Warwat Sriyabhaya

¹สาขาวิชาภาษาและวัฒนธรรมไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social sciences,

Chiang Rai Rajabhat University

²รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

Associate Professor, Thai Language Program, School of Liberal Arts, University of Phayao

Received: March 14, 2019

Revised: May 22, 2019

Accepted: June 5, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏจากเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าในจังหวัดเชียงราย โดยกำหนดเก็บข้อมูลเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าจาก 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านปางปูละ หมู่บ้านแสนสุข และหมู่บ้านอาผาพัฒนา และคัดเลือกเรื่องเล่าที่มีการดำเนินเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร และฉาก ซึ่งรวบรวมได้ทั้งหมด 39 เรื่อง วิเคราะห์หาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากเนื้อหาที่ปรากฏ ผลการศึกษาปรากฏ มี 3 ลักษณะ คือ 1) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับข้าว และสัตว์ ได้แก่ การปลูกข้าวไร่และการเลี้ยงหมู ไก่ ปรากฏพบในเรื่องเล่ามากที่สุด 2) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสังคมและครอบครัวของชาวอ่าข่า พบอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับสังคมและครอบครัวแบบพ่อแม่ลูก และแบบพี่กับน้อง และ 3) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิด

ธรรมชาติ และความเชื่อเกี่ยวกับสภาวะเหนือโลก แสดงให้เห็นว่าเนื้อหาของเรื่องเล่ายังคงสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อ และมีการรักษาสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม, เรื่องเล่า, ชชาติพันธุ์อาข่า

Abstract

The purpose of this study was to study the cultural identity appearing in Akha story telling in Akha Chiang Rai Province by studying 39 telling stories of Akha from three villages: Pang Pu Loei village, Pasang sub-district, Saensuk village, Srikam sub-district, Mae Chan district and Apha Pattana village in Mae Yao sub-district, Muang district. On the cultural identity, three aspects were found: 1) The culture of rice and animal husbandry displaying upland rice farming and chicken and pork husbandry was mostly found in the stories. 2) The social and family culture reflecting Akha society and culture identity relating to father-mother and children type and sibling type was found. And 3) For the belief in the birth of nature and supernatural power, the content of the most Akha tales reflected the cultural identity inherited from on cestuses to the next generation.

Keywords: cultural identity, story telling, Akha ethnic

บทนำ

มนุษย์รู้จักการเล่าเรื่องมาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีการใช้ภาษาพูดในการติดต่อสื่อสารกัน โดยผู้เล่าจะถ่ายทอดเรื่องราวในรูปแบบของการใช้ถ้อยคำเพื่อสื่อสารความคิดของ ผู้พูดไปยังผู้ฟัง เล่าถึงประสบการณ์ ความรู้

ความคิด จินตนาการ เรื่องเล่าจึงเปรียบเสมือนสื่อหรือตัวกลางในการสื่อสาร ประสบการณ์ของผู้เล่าแก่ผู้ฟัง อีกทั้งยังแฝงไว้ซึ่งค่านิยม ความเชื่อ คติธรรม และสะท้อนภาพชีวิตของกลุ่มชนในสังคม หรือที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” ของผู้เล่าได้อีก ด้วยเรื่องเล่าจึงเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เก่าแก่ของมนุษย์ ที่ถือเป็นผลผลิตทางปัญญา และเกิดจากจินตนาการของผู้คนในสังคม โดยมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อให้เกิดความบันเทิง หรือใช้เป็นเครื่องมือเตือนสติ สั่งสอน โดยแฝงไว้ซึ่งความคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม คติธรรม ความเชื่อและสะท้อนภาพชีวิตสังคมและวัฒนธรรมในกลุ่มชนนั้นๆ เช่นเดียวกับเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมกลุ่มหนึ่งในอุษาคเนย์ ที่มีวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความคิดความเชื่อ เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ อันโดดเด่น อาข่ามีภาษาพูดประจำเผ่าของตนแต่ไม่มีภาษาเขียน การไม่มีภาษาเขียนนี้เอง ทำให้อาข่ามีการสืบทอด พิธีกรรมประเพณีโดยใช้ความจำบอกเล่าสืบต่อๆ กันมานานกว่า 2,700 ปี โดยวิธีการมุขปาฐะ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่า พิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี (Sittichodok, 2013: 5-6) เรื่องเล่าของชาวอาข่าจึงสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้เป็นอย่างดี แต่ในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การค้า อุตสาหกรรม การบริการ ตลอดจนการพัฒนาด้านการสื่อสาร การคมนาคม และการศึกษา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของผู้คนให้มีความแตกต่างจากวิถีการดำรงชีวิตในช่วงอดีตที่ผ่านมา การดำเนินวิถีชีวิตประจำวันได้ถูกกระแสความทันสมัยเข้าไปแทนที่ ความเป็นตัวตน ของชุมชน หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนก็เลือนหายไป ปรากฏการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นในชุมชนทุกที่ ไม่เว้นแม้กระทั่งกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ก็ได้รับผลกระทบจากความเจริญเหล่านี้ จากปัญหาดังกล่าวผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏจากเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัด เชียงราย เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มที่คงอยู่ เพื่อเผยแพร่ เป็นประโยชน์ต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม จากเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า
ในจังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์และกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า
2. กำหนดพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลและดำเนินการเก็บข้อมูลเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์

อาข่าภาคสนาม

3. วิเคราะห์ข้อมูลโดยจำแนกข้อมูลที่ได้เป็น 3 กลุ่มคือ
 - 3.1 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับข้าวและสัตว์
 - 3.2 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสังคมและครอบครัว
 - 3.3 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ
4. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
5. สรุปผลการวิจัยอภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า
ผ่านเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงรายพบอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่
ปรากฏ 3 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับ ข้าวและสัตว์ อาข่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่
มีการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างเข้มแข็งและมีความผูกพันกับวัฒนธรรมเกี่ยวกับข้าว
และสัตว์ จากการวิเคราะห์เรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงรายทั้ง 39 เรื่อง
ผู้วิจัยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับข้าว
และ 2) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสัตว์ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับข้าว กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีการดำรงชีวิตผูกพัน กับธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตระหว่างอาข่ากับธรรมชาติได้แก่ การปลูกข้าวไร่ ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพหลักของชาวอาข่า การปลูกข้าวเป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดกันมานานหลายชั่วอายุคน ความรู้และทักษะดังกล่าวได้แก่ การคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่เพาะปลูก มีการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจผ่านพิธีกรรมประเพณี เพื่อให้มีข้าวและอาหารการกินเพียงพอแก่การบริโภคของสมาชิก

จากเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่า พบเรื่องเกี่ยวกับข้าว ได้แก่เรื่อง เมียมังกรกับข้าวที่กินไม่หมด และเรื่อง ทำไมจึงเลี้ยงสุนัขก่อนสัตว์อื่น ตัวอย่างเรื่องเล่า “เมียมังกรกับข้าวที่กินไม่หมด” มีรายละเอียดว่า

...นางน้ามืดข้าวไปปลูกในไร่ของนางและแน่นอนว่า มีรวงข้าวมากมายจนไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้หมด นางเก็บเกี่ยวเท่าที่นางสามารถทำได้แต่ก็ยังมากเกินไปจะนำมานวดข้าวได้หมด ดังนั้น นางจึงนวดข้าวเท่าที่นางทำได้ แต่กระนั้นข้าวก็ยังมีความมากมายจนจะแบกกลับบ้านหลังจากนวดข้าวเสร็จ นางกลับไปแม่น้ำแล้วขอเจ้ามังกรว่า นางควรทำอย่างไรกับข้าวที่มีมากมายมหาศาลอันนี้ เจ้ามังกรตอบว่า “ถ้ามีข้าวมากเกินไปและท่านแม่ไม่ต้องการทั้งหมด ก็ให้ท่านแม่ไปยื่นที่นาข้าวของท่านแม่ แล้วผิวปากสามครั้ง และตบมือสามครั้ง” นางกลับมาขนข้าวและทำตามที่เจ้ามังกรบอก นางยื่นอยู่ในนาข้าวแล้วผิวปากสามครั้ง ตบมือสามครั้ง แน่นอนว่าข้าวที่มีมากเกินไปได้หายไปและในส่วนของข้าวที่นางแบกกลับบ้าน นางก็สามารถกินจนหมด จนถึงทุกวันนี้พวกเราชาว อาข่าก็จะระวังที่จะไม่ผิวปากหรือตบมือในทุ่งนา และเมื่อมีงานฉลองที่ต้องมีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว เราก็จะยังคงใช้ต้นอ้อหรือต้นกกใส่ข้าวที่เจ้ามังกรใช้ใส่เหล่าชาวและใช้ใบต้นรักห่อข้าวของเราทั้งที่เป็นข้าวสุกและข้าวเปลือก ... (Ague Chermu, Interviewee, 18 May 2015)

จากตัวอย่างเรื่องเล่าข้างต้น เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับข้าว และความเชื่อของชาวอาข่าที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการปลูกข้าว กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ถือว่าข้าวเป็นทุกสิ่งทุกอย่างในการดำรงชีวิตของอาข่า การปลูกข้าวก่อเกิดพิธีกรรมประเพณีต่างๆ การปลูกข้าวไร่ จึงมีความสำคัญทั้งในด้านการดำรงชีวิต และการรักษาไว้ซึ่งความเป็นอาข่าที่มากด้วยพิธีกรรมประเพณี

ข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในงานวิจัยของ Panyakon (2004: 13-138) พบว่า ข้าวมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและความเป็นชุมชนวัฒนธรรมอาข่า เพราะพิธีกรรมประเพณีต่างๆ ล้วนมีข้าวเป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะขาดไม่ได้ อาข่าเชื่อว่า ข้าวมีผู้ดูแลรักษาเรียกว่า ยายอมยาของมะ (พระแม่โพสพ) จึงนำไปสู่ความเคารพและสำนึกคุณค่าต่อข้าวในฐานะผู้มีพระคุณเทียบเท่าดังแม่ผู้เลี้ยงดู ข้าวจึงใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุดในวิถีชีวิตของอาข่า ดังคำกล่าวที่ว่า “ข้าวสำคัญที่สุด มีบุญคุณต่อคนมากที่สุด ถ้าไม่มีข้าว พิธีกรรมประเพณีอาข่าก็คงไม่มีเหมือนกัน”

จากตัวอย่างเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ซึ่งมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับข้าว ทำให้ทราบว่า “การปลูกข้าว” มีความสำคัญอย่างมากในวิถีชีวิตของชาวอาข่า ถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต เป็นอาชีพก่อเกิดพิธีกรรมประเพณี และหล่อหลอมความเป็นชุมชน สร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอาข่าขึ้นมา ความเชื่อเกี่ยวกับข้าวปลูกฝัง ลักษณะนิสัยและค่านิยมของอาข่าให้เป็นคนมีความกตัญญูตวกตเวที เคารพนอบน้อมต่อผู้อาวุโส ตอบแทนผู้มีพระคุณ สร้างความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกัน รักชุมชนท้องถิ่น การต้องพึ่งพิงกับธรรมชาติ

ถึงแม้ในปัจจุบันการปลูกข้าวในหมู่บ้านอาข่า จะมีการเปลี่ยนแปลงไป ชาวอาข่าจากเดิมที่ประกอบอาชีพหลักจากการปลูกข้าวไร่เปลี่ยนมาเป็นรับจ้างพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรจึงได้ลดน้อยลงด้วย แต่ก็ยังมีผู้อาวุโสในหมู่บ้านใช้วิธีการปลูกข้าวเป็นแปลงเล็กๆ แทรกไว้ในสวน เพื่อให้มีข้าวมาใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อในชุมชนของตน

1.2 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับ สัตว์ อาข่ายังมีความผูกพันกับ ธรรมชาติในการดำรงชีวิตได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ ชาวอาข่ามีองค์ความรู้ในการเลี้ยงสัตว์ สะสมและสืบทอดกันมานาน จากการศึกษาเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าพบวัฒนธรรม เกี่ยวกับสัตว์ ในเรื่องเล่าโดยเฉพาะหมูและไก่ ที่ใช้ในประเพณีพิธีกรรม และการพยากรณ์ทางโหราศาสตร์ ที่ปรากฏในเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า 2 เรื่อง ได้แก่เรื่อง “วันขึ้นบ้านใหม่ และ ตัวตลกอาจูนิ” ดังต่อไปนี้

...กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ชาวบ้านคนหนึ่งอยากจะจัดงานฉลองขึ้น บ้านใหม่ เขาคิดจะฆ่าควายเพื่อนำมาทำอาหาร “เราจะฆ่าเจ้ามาทำอาหารเลี้ยงแขก ในวันขึ้นบ้านใหม่นี้นะ” เจ้าของบ้านพูดขึ้น “ท่านลองคิดดูเถิดว่า นาของท่านกว้าง ใหญ่แค่ไหนเราก็กินให้ท่าน” ควายบอก เจ้าของบ้านได้ฟังดังนั้นก็เปลี่ยนใจไม่ฆ่าควาย แต่จะฆ่าวัวแทน วัวได้ยินดังนั้นจึงพูดว่า “ท่านลองคิดดูว่า ข้าวของท่านมากมายแค่ไหนเราก็กินให้ท่านทั้งหมด ถ้าท่านไม่คิดถึงบุญคุณของเรา เราคงจะต้องตาย” เจ้าของบ้านได้ยินก็เปลี่ยนใจไม่ฆ่าวัวแต่จะฆ่าหมาแทน หมาได้ยินก็บอกว่า “ท่านลอง คิดดูว่า จะหนักร้อน ฝน หนาว ขนาดไหนเราก็กินให้ท่านแล้วท่านจะ ไม่นึกถึงข้า บ้างเลยหรือ” เจ้าของบ้านคิดว่าจะไม่ฆ่าหมาแล้วแต่จะฆ่าหมูเพราะคนให้อาหารหมูกิน โดยที่หมูไม่ได้ทำอะไรให้คนเลย จึงเป็นที่มาของการฆ่าหมูในวันขึ้นบ้านใหม่หรือมี งานฉลองตลอดมา... (Ahue Chermu, Interviewee, 10 May 2015)

จากเรื่องเล่าข้างต้นบอกถึงเหตุผลของคนที่ฆ่าหมูเมื่อมีงานฉลอง หรือ ทำพิธีกรรมต่าง ๆ เนื่องจากคนให้อาหารหมูกินโดยที่หมูไม่ได้ทำอะไรให้คนนั่นเอง นอกจากการเลี้ยงหมูและไก่ เพื่อเป็นอาหารและประกอบพิธีกรรมแล้ว ชาวอาข่ายังใช้ หมู ไก่ เป็นเครื่องเซ่นบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศิวัญญาณ ดังตัวอย่างเรื่องเล่า “ตัวตลกอาจูนิ” ดังนี้

...อาจูนิพูดต่อไปว่า “วิญญาณพูดว่า จะต้องถวายแม่ไก่กับไก่โต้งให้ไว้นี้ แต่ มันไม่เป็นการสมควรที่เจ้าของที่จะกินเนื้อไก่” เจ้าที่ดินผู้รัวยจึงว่า “ก็ได้ ข้าจะกลับ บ้านไปเอาทุกอย่างมาให้พร้อมแล้วก็จะเอาแม่ไก่กับพ่อไก่(ไก่โต้ง) มา พวกเจ้าอย่าตื่น

ขึ้นจนกว่าข้าจะกลับมา” เขาพูดแล้วกลับเข้าหมู่บ้าน... (Ahue Chermu, Interviewee, 18 May 2015)

จากตัวอย่างเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าข้างต้น มีการใช้ไก่เป็นเครื่องเซ่นในการไหว้เพื่อทำการรักษาชีวิตของตัวละครไว้ นอกจากนี้ชาวอาข่ายังใช้สัตว์ต่าง ๆ ในการประกอบพิธีกรรม สอดคล้องกับการศึกษาของ Panyakon (2004: 130) ที่ศึกษาถึงการทำพิธีกรรมรักษาคันไข้ มีความแตกต่างกันตามลักษณะอาการของโรคและผู้ป่วย ซึ่งจะใช้สถานที่ทำพิธีกรรมและเครื่องเซ่นต่างกัน โดยอะพีย่า (ผู้ทำพิธีกรรม) จะเป็นผู้ออกกล่าวกับญาติคนไข้เองว่า อาการใดสมควรใช้วิธีการใดและสัตว์ชนิดใดในการเซ่นบูชาเพื่อรักษา เช่น การทำพิธีกับอะพียะเหลาะ (เหิงผิบรพนุรุษ) ใช้ไก่ตัวเมียกับหมูตัวผู้ การทำพิธีกับเสาเอกของเรือน มีหมู ไก่หรือไข่ 1 ฟอง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการประกอบพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า หมูและไก่ มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมาก นอกจากนี้แล้ว อาข่ายังใช้ไก่ในการใช้ทำนายได้อีกด้วย ดังเช่นเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเรื่อง “ตัวตลกอาจูนิ” ที่ใช้กระดูกไก่ ในการทำนาย มีข้อความว่า

...ปีหนึ่ง เศรษฐีล้มป่วยลง พวกเขาได้ทำทุกอย่างทุกวิธีเท่าที่รู้มารักษาแล้วแต่เขาก็ยังไม่หายป่วย ดังนั้นผู้ใหญ่บ้านจึงว่า “อาจูนิรู้ทุกอย่าง ข้าได้ยินมาว่าเขาททำนายจากกระดูกไก่ได้... (Ahue Chermu, Interviewee, 18 May 2015)

จากเรื่องเล่า “ตัวตลกอาจูนิ” ตอนกระดูกไก่พยากรณ์ บอกเล่าเรื่องราวความเชื่อของชาวอาข่าผ่านเรื่องเล่า ความเชื่อเรื่องโชคกลางและการทำนาย จะพบเห็นได้เสมอ เมื่อมีการทำพิธีมงคลและมีการใช้สัตว์เป็นเครื่องเซ่นไหว้

Panyakon (2004 :144-149) กล่าวถึงความเชื่อเรื่องโชคกลางและการทำนายของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าว่า หากเป็นหมูจะทำนายโดยการสังเกตคุดบ หากเป็นไก่จะดูกระดูก การทำนายจะทำโดย ผู้อาวุโสที่มีความรู้เท่านั้น เช่น การคุดบหมูในพิธีแต่งงานเพื่อทำนายว่าคู่สามีภรรยาจะอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นหรือขัดแย้ง ลูกหลานเป็นอย่างไร มีความเจริญรุ่งเรืองหรือไม่ หรือกรณีคนเดินทางไกลจะทำพิธีฆ่าไก่และดูกระดูกขาไก่กระดูกกรามไก่ ถ้าหากผลการทำนายไม่ดีจะงดการเดินทางทันที อาจกล่าวได้ว่า

วัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าระหว่างคนกับสัตว์ ที่ถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดก็คือเรื่องการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะไก่ และหมู ถือเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร เป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรม อีกทั้งยังแสดงถึงความเชื่อและการทำนายนไ้ อีกด้วย

2. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับ สังคมและครอบครัววัฒนธรรมสังคมและครอบครัวของชาวอาข่าที่ปรากฏชัดเจนคือ เรื่องเล่าที่เกี่ยวกับครอบครัว ระบบความสัมพันธ์ การอยู่ร่วมกันในครอบครัว จากการศึกษาเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงราย พบเรื่องครอบครัวและระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ สามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะ 1) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสังคมและครอบครัวแบบพ่อ แม่ ลูก และ 2) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสังคมและครอบครัวแบบพี่กับน้อง

2.1 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสังคมและครอบครัวแบบพ่อ แม่ ลูก ระบบโครงสร้างครอบครัวของอาข่า ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวชาย ที่รวมหลายครอบครัวภายใต้บ้านหลังเดียว กล่าวคือ บ้านหลังหนึ่งจะประกอบด้วยครอบครัวของพ่อแม่ ครอบครัวลูกชายคนโต และน้องๆ ที่ยังไม่แต่งงาน และอาจมีปู่กับย่าอยู่ร่วมด้วย ในสังคมอาข่าผู้ชายจะได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำครอบครัวและสังคม เพราะผู้ชายคือ ผู้สืบสกุล จากเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าพบเรื่องราวที่เกี่ยวกับ พ่อ แม่ และลูก ซึ่งเรื่องราวมักจะสอนให้ผู้ฟัง กตัญญู และเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ดังเช่นเรื่อง “หม้อห้อมม่อนยี่” มีรายละเอียดดังนี้

...“ลูกม้อห้อม ม่อนยี่เอ๋ยวันนี้พ่อแก่ชราดูแลตัวเองไม่ไหวและลูกก็ดูแลพ่อไม่ไหวแล้วและกำลังจะหามพ่อไปขาย ให้ดูแลคนที่กำลังป้อนอาหารให้ลูกมันเดิ มันต้องดูแลลูกของมันเพียงไรว่ามันจะโต”หลังจากที่ได้ฟังพ่อพูดเช่นนั้นทั้งสองจึงคิดว่าเมื่อเรายังเป็นเด็กเล็ก พ่อคงประคบประหม่อม ดูแลป้อนข้าวป้อนน้ำให้เราเช่นนี้ จึงเกิดความสงสารพ่อขึ้นมามากมายและทั้งสองจึงตัดสินใจหามพ่อกลับบ้าน หลังจากนั้น ทั้งสองก็ได้ดูแลพ่ออย่างดีโดยจัดหาข้าวปลาอาหารและต้มน้ำอุ่นให้

อาบเช็ดดูตามตัวและให้อยู่กับที่ภายในบ้าน โดยไม่ให้กลับบ้านไปไหนอีกหลายปี...

(Hmuyu Lacher, Interviewee, 2 March 2015)

จากเรื่องเล่าข้างต้นแสดงถึงการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวที ดูแลพ่อแม่ จากเรื่องเล่า พ่อสอนลูก โดยพ่อได้ชี้ไปที่นกกำลังป้อนอาหารให้ลูกในรังของมัน หลังจากที่ได้ฟังพ่อสอนลูกทั้งสองจึงสำนึกได้ การปลูกฝังลักษณะนิสัยและค่านิยม ของอาข่าให้เป็นคนที่มีความกตัญญูทวดเวที ดูแลพ่อแม่ ที่คอยป้อนข้าวป้อนน้ำให้ เมื่อครั้งยังเป็นเด็ก ตัวละครทั้งสองในเรื่องจึงดูแลพ่ออย่างดีโดยจัดหาข้าวปลาอาหาร และต้มน้ำอุ่นให้อาบเช็ดดูตามตัว

พ่อแม่คือครูคนแรก กล่าวคือ พ่อแม่ในฐานะผู้เลี้ยงดู อบรมสั่งสอน จึง ต้องการขัดเกลาและถ่ายทอดทักษะประสบการณ์ต่าง ๆ แก่ลูก เช่น การขัดเกลาให้รู้ กติกา มารยาท ค่านิยม ในบ้าน การเคารพและปฏิบัติต่อพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ตลอดจนวิถี การทำมาหากิน ดังงานวิจัยของ Panyakon (2004 : 210) ได้กล่าวว่า บทบาทของพ่อแม่ เหมือนครูที่ถ่ายทอดทักษะประสบการณ์ต่างๆ แก่ลูก เช่น การเก็บของป่า การหา หน่อไม้ การทำไร่ปลูกข้าว การประกอบพิธีกรรมภายในบ้าน การปลูกฝังความเชื่อเรื่อง โชคลาง ฤกษ์วัน การทำงานเพื่อให้สามารถดำรงชีพได้ และการอยู่ร่วมในสังคมได้

ดังกรณีตัวอย่างการถ่ายทอดความรู้ด้านการทำไร่ความรู้และทักษะการทำไร่ ข้าว ดังกล่าวเป็นหน้าที่ของลูกชาย ส่วนลูกสาวจะถูกเตรียมตัว เป็นแม่บ้านที่ดีใน อนาคต พวกเธอต้องฝึกปั่นฝ้ายทอผ้า เย็บปักถักร้อย ทำชุดอาข่า เป็นต้น

2.2 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมและครอบครัวแบบที่กับ นื่อง ในสังคมอาข่า คนอาข่าเชื่อว่าทุกคนบนโลกนี้ล้วนเป็นพี่น้องกัน โดยถ่ายทอด ออกมาเป็นเรื่องเล่า “การเกิดอาข่า” มีรายละเอียดดังนี้

...หลังจากที่ท้องมีชีวิตรู้อยู่บนโลกคนเดียวไม่นาน เขาก็ได้ตั้งท้องอย่างผิดปกติ และผิดปกติ คือ เขาตั้งท้องทุกส่วนของร่างกาย ทั้งเส้นผม นิ้วมือ นิ้วเท้า และระยะเวลาการอุ้มท้องของเขานานถึง 12 เดือน หรือ 1 ปี (ทั้งที่ปัจจุบันคนเราอุ้ม ท้องนานแค่ 9 เดือนเอง) พอถึงกำหนดคลอด ก็ได้คลอดลูกออกมา ทันทีที่คลอดออกมา

ลูกแต่ละคน ก็สามารถพูดได้เลย ต่างคนต่างพูดว่า ผมเป็นคนจีน ผมเป็นอังกฤษ ผมเป็นลาหู่ ลีซู่ มั่ง อาข่า ฯลฯ เผ่าพันธุ์และเชื้อชาติต่างๆ จึงได้แตกออกไปตั้งแต่นั้นมา และอยู่ร่วมกัน จนเวลานานเข้านานเข้าต่างคนต่างก็แยกย้ายออกไป อยู่คนละทิศคนละทาง... (Mikue Chermu, Interviewee, 18 May 2015)

จากความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องเล่าข้างต้น อธิบายความเชื่อของอาข่าที่เชื่อว่าทุกคนในโลกล้วนเป็นพี่น้องกัน มีความสัมพันธ์กัน เพราะถือกำเนิดมาจากที่เดียวกัน

ชาวอาข่าให้ความสำคัญกับญาติพี่น้อง ดังปรากฏได้ชัดในประเพณีของอาข่า เช่น ประเพณีไล่ชิงช้า Panyakon (2004: 152) กล่าวว่า ประเพณีไล่ชิงช้ากับการสืบทอดวัฒนธรรมอาข่าด้านสังคม สังคมอาข่าคือสังคม เครือญาติ ในวันเทศกาลประเพณีนี้คือการรวมญาติ ญาติพี่น้องที่แยกย้ายกันไปทำงานที่อื่นๆ จะกลับมาหมู่บ้านเพื่อเยี่ยมเยือนพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ มีของมาฝาก มีการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน และทานอาหารร่วมกัน เล่าสารทุกข์สุกดิบสู่กัน หาทางช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้ครอบครัวเครือญาติมีความผูกพันแนบแน่นต่อกัน นั่นคือ การมีประเพณีไล่ชิงช้าก็คือ การผูกโยงทุกคนในสังคมไว้ด้วยกันนั่นเอง

ครอบครัวและระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความสำคัญในการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมอาข่า เช่น การจัดพิธีศพของอาข่า เมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน จะต้องกำหนดให้เป็นวันกรรมสำหรับชุมชน เพื่อให้ทุกคนหยุดจากงานไร่ทั้งหมดและมาช่วยกันทำพิธีศพให้เรียบร้อยก่อน รูปแบบพิธีศพจะมีการแบ่งชั้นความอาวุโสของญาติ ลูกหลานญาติพี่น้องเพื่อช่วยเหลือกัน เพราะต้องทำขั้นตอนพิธีกรรมมาก ต้องใช้ทั้งแรงงานและกำลังทรัพย์ค่อนข้างมาก ลูกหลาน ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านต้องช่วยเหลือกัน ดังนั้น ระบบครอบครัว ระบบเครือญาติจะผูกพันกันด้วยพิธีกรรม ดังนั้นครอบครัวและระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ จึงเป็นส่วนหนึ่งของการเกิดวัฒนธรรม (Aju Chupa, Interviewee, 5 December 2015)

3. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับ ความเชื่อ ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง ในสมัยโบราณมนุษย์

ยังไม่มีความจริงทางด้านวิชาการเพียงพอ จึงมีความเชื่อในสิ่งไม่มีตัวตน หรือสิ่งที่ไม่มีอาหาเหตุผลมาพิสูจน์ได้ เช่น การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปิศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น เช่น ฝนตก พายุร้อน พายุผ่า แผ่นดินไหว หรือเมื่อมนุษย์เจ็บไข้ได้ป่วย เกิดภัยอันตราย มนุษย์ก็อาศัยความเชื่อเหล่านี้ยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อให้ดำเนินชีวิตไปด้วยความสุข ความเชื่อเหล่านี้เอง เป็นสาเหตุให้คนในสังคมสร้างหลักประกันความมั่นคงในจิตใจ ถือให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น

จากการศึกษาเรื่องเล่าอาข่าพบความเชื่อในด้านต่างๆ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) การกำเนิดของธรรมชาติ ได้แก่ การกำเนิดมนุษย์ การกำเนิดสัตว์เผ่าพันธุ์อาข่า การกำเนิดของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น การเกิดลม ปรากฏการณ์จันทรุปราคา และ 2) สภาวะเหนือโลก ความเชื่อเรื่องภูตผีและเทวดา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 การกำเนิดของธรรมชาติความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิดของธรรมชาติ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติมาเป็นเวลาช้านาน จากเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่า พบเรื่องเล่าที่อธิบายความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิดของธรรมชาติไว้ 16 เรื่อง ได้แก่เรื่อง 1) พี่ชายกับน้องสาวแต่งงานกัน 2) ชายผู้แต่งงานกับธิดาเทพ 3) กำเนิดแมว 4) ทำไมเราจึงเลี้ยงสุนัขก่อนสัตว์อื่น 5) วันขึ้นบ้านใหม่ 6) สุนัขเลือกนาย 7) ขาขรรา 8) คางคกกับเสือ 9) เรื่องของลม 10) ภาษาเขียนอาข่า 11) การเกิดอาข่า 12) การเลือกคู่ครองอาข่า 13) เมียมังกรกับข้าที่ไม่หมด 14) อาข่านำไฟกลับมา 15) สุนัขกินพระจันทร์ และ 16) มื้อหื้อม่อนยี้ เรื่องเล่าดังกล่าวจะบอกเล่าถึง ความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิดมนุษย์ เผ่าพันธุ์อาข่า การกำเนิดภาษา การกำเนิดสัตว์ การกำเนิดของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น การเกิดลม ปรากฏการณ์จันทรุปราคา ในที่นี้ขอยกตัวอย่างเรื่องเล่าเรื่อง “การเกิดอาข่า” (ปรากฏในข้อ 1.2)

จากความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องเล่าดังกล่าว อธิบายความเชื่อของอาข่าที่เชื่อว่าทุกคนในโลกล้วนเป็นพี่น้องกัน มีความสัมพันธ์กัน เพราะถือกำเนิดมาจากที่เดียวกัน

เรื่องเล่าที่เป็นความเชื่อนี้ ยังแสดงให้เห็นความเชื่อด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกันของ
ผู้คน เช่นเดียวกับเรื่องเล่าระหว่างลัวะกับไท มีปรากฏอยู่หลายเรื่อง ทั้งในกลุ่มคนไทยที่
อาศัยอยู่ในประเทศและนอกประเทศ เรื่องเล่าเหล่านี้มีรายละเอียดแตกต่างกัน
แต่ทั้งหมดให้ความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น พงสาวดารล้านช้างของลาว
อ้างว่ากับคนไทยซึ่งในที่นี้หมายถึงลัวะด้วย ส่วนมีกำเนิดมาจากน้ำเต้าลูกเดียวกัน
โดยมีพวกข่าออกมาจากน้ำเต้าก่อนจึงเป็นที่ ขณะที่คนไทยออกมาทีหลังจึงเป็นน้องกัน
สอดคล้องกับพงสาวดารเมืองเชียงตุง ที่ระบุว่าลัวะ ขาง และไทเป็นพี่น้องกันเพราะ
ออกมาจากน้ำเต้าลูกเดียวกัน ลัวะออกมาเป็นพวกแรก ขางหรือกะเหรี่ยงออกมาเป็น
พวกที่สองหลังจากนั้นจึงเป็นคนไท ดังนั้น ลัวะและขางจึงเป็นพี่ของคนไท
(Hongsuwan, 2007: 195) ลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติ
ดังกล่าวผ่านทางเรื่องเล่าได้

3.2 ความเชื่อสภาวะเหนือโลก ความเชื่อเรื่องภูติและเทวดา เป็นความเชื่อ
ดั้งเดิมที่ผูกพันกับมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา ทุกภาษา รวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆก็เช่นกัน
กลุ่มชาติพันธุ์ข่าจากหมู่บ้านอาผ่าพัฒนา หมู่บ้านแสนใจ และหมู่บ้านปางปุย
เป็นหมู่บ้านที่มีการนับถือศาสนาดั้งเดิมหรือนับถือบรรพบุรุษ ดังนั้นในการเล่าเรื่องจึง
มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสภาวะเหนือโลก ความเชื่อเรื่องภูติและเทวดาปรากฏอยู่ จาก
การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์ข่าจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้แบ่ง
ความเชื่อเรื่องภูติและเทวดาออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้ 1) ภูตผีดี และ 2) ภูตผีร้าย
มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.1 ภูตผีดีหรือผีดี คือบรรพบุรุษที่คอยคุ้มครองดูแล แต่ถ้าไม่เคารพ
ไม่บูชา ไม่เช่นไรก็อาจให้โทษได้เช่นกัน ในบรรดาผีทั้งหลายอาข่านับถือและเชื่อผีดี
ที่ให้คุณสำคัญ ผีดี ได้แก่ เทพเจ้า ผีประจำหมู่บ้าน ผีไร่ เป็นต้น ภูตผีดีจะคอยให้
ความช่วยเหลือคุ้มครอง จากการศึกษาเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์ข่าพบเรื่องเล่าที่ปรากฏ
ภูตผีดีในรูปแบบของเทพเจ้า 6 เรื่อง ได้แก่เรื่องการเลือกคู่ครองอาข่า ภาษาเขียนอาข่า
กำเนิดแมว ทำไมเราจึงเลี้ยงสุนัขก่อน ขาขจร และ มื้อหื้อม่อนยี้ ส่วนผีบรรพบุรุษ

ได้แก่เรื่อง คนขายหอยทาก และ ภูตผีประจำไร่ ได้แก่ เรื่อง ตัวตลกอาจูนิ ในที่นี้ขอ ยกตัวอย่างภูตผีบรรพบุรุษและภูตผีประจำไร่ที่ปรากฏในตอนหนึ่งของเรื่อง “คนขาย หอยทาก” ดังนี้

... เมื่อเขานำหินมาแล้ววางมันไว้ที่ธรณีประตู มันก็เหมือนกับบ้านของ เจ้าเมือง อย่างไรก็ตาม ต้องขอบคุณผีบรรพบุรุษ เพราะหินที่เขานำกลับมา นั้น เหมือนกับหินแม่ซึ่งสามารถนำไปทำเป็นอัญมณีได้... (Ahue Chermu, Interviewee, 10 May 2015)

จากเรื่องเล่าข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวอาข่าที่มีต่อผีบรรพบุรุษ ชาวอาข่าต้องขอบคุณและเคารพผีบรรพบุรุษ ทุกครอบครัวต้องสร้างหิ้งผีบรรพบุรุษไว้ ที่ห้องนอนฝ่ายหญิงเพื่อให้วิญญาณช่วยปกป้องรักษาลูกหลาน ลูกหลานจึงต้องกลับ เช่น ไหว้บวงสรวงบูชาทุกปี สอดคล้องกับข้อมูลของ Chiang Rai Akha Education and Culture Association (2000: 38) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อของเผ่าอาข่าว่า ในบรรดาผี ทั้งหลายที่อาข่านับถือและเชื่อว่าเป็นผีที่ดีให้คนที่สำคัญนั้น ได้แก่ ผีบรรพบุรุษ เป็นผี ที่ชาวอาข่านับถือรองลงมาจากเทพเจ้า ที่ทุกครัวเรือนจะต้องสร้างหิ้งผีบรรพบุรุษไว้ใน ห้องนอนของผู้หญิง (เป็นกระบอกไม้ไผ่สั้นๆ ผูกติดกับเสาเอกของบ้าน)

ตัวอย่างเรื่องเล่าที่ปรากฏภูตผีประจำไร่ ได้แก่เรื่อง “ตัวตลกอาจูนิ” มีความว่า ...ในเวลานั้นมีภูตผีวิญญาณทุกประเภทที่อาศัยอยู่ในไร่เก่าทั้งบนพื้นดิน ในบ้าน ในหมู่บ้าน และในฝน พวกมันจะมารบกวนชาวบ้านเป็นครั้งคราว อาจูนิจะ สร้างความหวาดกลัวให้คนรวยด้วยการเล่าเรื่องภูตผีเหล่านี้ให้พวกเขาฟัง (Ahue Chermu, Interviewee, 10 May 2015)

จากเรื่องเล่าข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวอาข่าที่มีต่อวิญญาณ สิ่งเร้นลับเพราะอาข่ามีระบบคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่นเดียวกับผีไร่ สอดคล้องกับ การศึกษาค้นคว้าวิจัยของ Jansaeng (2008: 82) ศึกษาเรื่องการสืบสานและการอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่เอื้อต่อเยาวชนอาข่ากรณีศึกษาศูนย์ เยาวชนหมู่บ้านอาโ๊ะใหม่ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผีไร่ (ฉ่านอำมา) ว่าเป็นผีดี เป็นผีเจ้าที่

เจ้าทาง ผิดอยู่ที่ไร่คอยคุ้มครองคนที่ไปทำไร่ และคุ้มครองพืชผลในทุ่งนา ชาวอาข่าจะมีพิธีบวงสรวงก่อนเริ่มต้นฤดูกาลเพาะปลูกและหลังจากเก็บเกี่ยว ชาวอาข่าจะมีพิธีบวงสรวงก่อนเริ่มต้นฤดูกาลเพาะปลูกและหลังจากการเก็บเกี่ยว

3.2.2 กูตผีร้ายหรือผีร้ายเชื่อว่าเป็นต้นเหตุแห่งความชั่วร้ายทั้งปวง เช่น ความเจ็บป่วย ความขาดแคลน และความอดอยากยากแค้น ผีร้ายเป็นผีที่โกรธง่ายและชอบทำร้ายคน หากผู้ใดทำให้ผีโกรธก็จะต้องรับหาเครื่องเซ่นมาขอขมาผีทันทีตามที่ผีเรียกร้องต้องการ ไม่มีใครสามารถขัดขืนเจตนาของมันได้ เพราะเชื่อว่าการขัดขืนเช่นนั้น จะยังทำให้ได้รับความเดือดร้อนหนักขึ้น จากการศึกษาเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าพบเรื่องเล่าที่ปรากฏกูตผีร้าย ในรูปแบบของผีป่า ผีสัตว์ทั้งหลาย ปรากฏอยู่ 5 เรื่อง ได้แก่เรื่อง เสือกินแม่เด็ก เพื่อนผี ผีกะหัง แม่เสือสมิงพราย สุนัขกินพระจันทร์ ในที่นี้ขอยกตัวอย่าง ผีสัตว์ที่ปรากฏในเรื่อง แม่เสือสมิงพราย ดังตัวอย่าง

...มีหญิงสาวชาวอาข่าคนหนึ่งเดินทางไปเยี่ยมพ่อกับแม่ต่างหมู่บ้านโดยเดินทางไปตามลำพัง ขากลับมีพี่ชายเดินทางมาส่ง แต่พอเดินทางมาได้ครึ่งทางได้ยินเสียงเสือสมิงพรายกำลังฟาดหางลงพื้นดินเสียงดังปังๆ... (Hmuyu Lacher, Interviewee, 2 March 2015)

จากเรื่องเล่าข้างต้นเป็นเรื่องเล่าที่มีเรื่องเกี่ยวกับผีสัตว์ปรากฏอยู่ในรูปแบบของผีร้าย ที่ชอบทำร้ายคน สอดคล้องกับการศึกษาค้นคว้าวิจัยของ Jansaeng (2008: 82) ผีร้ายเป็นต้นเหตุแห่งความเจ็บป่วย ความหายนะทั้งหลาย โกรธง่ายชอบทำร้ายคน เป็นผีที่อยู่นอกหมู่บ้าน เช่นผีป่า ผีสัตว์ทั้งหลาย ผีภูเขา ผีน้ำ ผีกระสือ เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องสภาวะเหนือโลก ความเชื่อเรื่องกูตผีและเทวดา เป็นความเชื่อที่อยู่คู่กับคนอาข่ามานาน หรือแม้แต่กระทั่งชนชาติอื่นก็จะมี ความเชื่อเรื่องผี แต่อาจมีความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป เช่น คนไทยในภาคอีสานมีความเชื่อเรื่อง ปอบผีฟ้า คนไทยในภาคเหนือมีความเชื่อเรื่อง ผีกะ ผีม้าผีบ้อง และคนไทยอาหม่มมีความเชื่อเรื่องผี เช่น ผีสาธิติน เจ้าสายฝน ข่าแสงเดือน ขุนเดือน ขุนวัน เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเป็นกลุ่มชนที่มีความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณ กูตผี ป่าจาง ไสยศาสตร์ สิ่งเร้นลับ

และเชื่อว่าสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้สามารถทำร้ายมนุษย์ให้ได้รับความเจ็บป่วยได้ เป็นกุศโลบายอันชาญฉลาดของชาวอาข่า ในการให้เกิดการระมัดระวังตัวในการเข้าป่า การใช้ชีวิต การเคารพธรรมชาติ หรือใช้ทรัพยากรให้เหมาะสม ด้วยเหตุนี้ชาวอาข่าจึงมีการเซ่นไหว้อย่างสม่ำเสมอ ชาวอาข่าที่ยังคงนับถือศาสนาดั้งเดิมยังคงเชื่อว่า หากมี เช่น ไหว้ผีบ้านหรือบรรพบุรุษเป็นประจำ ผีบรรพบุรุษจะปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครอบครัวให้พบแต่ความสุข และมีสุขภาพที่แข็งแรง ซึ่งในรอบหนึ่งปีชาวอาข่าจะเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษถึง 9 ครั้ง ซึ่งยังสามารถปรากฏให้เห็นในหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านนี้

อภิปรายผล

ผลการวิจัยที่ใช้แนวคิดการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงราย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Jansaeng (2008) Panyakon (2004) และ Sitthichodok (2013) ในประเด็นคุณค่าทางวัฒนธรรม แต่การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมองว่าเรื่องเล่ามีคุณค่าในฐานะข้อมูลทางคติชนที่น่าสนใจ โดยผู้เล่า ถ่ายทอดเรื่องราวถึงประสบการณ์ ความรู้ ความคิด จินตนาการ เรื่องเล่าจึงเปรียบเสมือนสื่อหรือตัวกลางในการสื่อสารประสบการณ์ของผู้เล่าแก่ผู้ฟัง อีกทั้งยังแฝงไว้ซึ่งค่านิยม ความเชื่อ คติธรรมและสะท้อนภาพชีวิตของกลุ่มชนในสังคม หรือที่เรียกว่า วัฒนธรรม ของผู้เล่า

เรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงรายยังสะท้อนให้เห็นถึงกุศโลบายอันชาญฉลาดของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ในการใช้เรื่องเล่าในการสั่งสอน อบรม เตือนสติ หรือให้ข้อคิดต่างๆ โดยสอดแทรกแนวคิด ผ่านการสร้างตัวละคร หรือการสร้างเรื่องราว ให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึก เช่น ความกลัวที่จะทำผิด ความรักในธรรมชาติ ความเคารพพ่อแม่ ความสามัคคีต่อญาติพี่น้อง เป็นต้น และผู้เล่ามักจะเล่าเรื่องผ่านพิธีกรรม ผ่านการสอน จากรุ่นสู่รุ่น เพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตต่อไป

นอกจากนี้ยังมีข้อค้นพบใหม่ ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงรายถึง ด้านวัฒนธรรมเกี่ยวกับข้าวและสัตว์

วัฒนธรรมสังคมและครอบครัว และวัฒนธรรมความเชื่อซึ่งยังคงรักษาอัตลักษณ์เหล่านี้ให้เห็นในปัจจุบัน เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า สืบทอดความรู้จากการเล่าเรื่องจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งดังนั้นเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าจึงแสดงถึงวัฒนธรรมไว้ได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. เรื่องเล่าเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ เป็นแหล่งข้อมูลที่น่าสนใจดังนั้นควรมีการศึกษาเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่มีในประเทศไทย
2. การวิจัยครั้งนี้เป็นเพียงประเด็นในการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏจากเรื่องเล่า ดังนั้นจึงสามารถวิเคราะห์รูปแบบอื่นๆ อาทิ การศึกษาเรื่องเล่าในลักษณะที่ปรากฏทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งในชุมชนเมือง ชุมชนชนบท เรื่องเล่ามีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อ โน้ตค้นและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมอย่างไร เป็นต้น

References

- Chiang Rai Akha Education and Culture Association. (2000). *A work manual and a study of worship, tradition and culture in 12 months of Chiang Rai villagers*. Chiang Rai: Chiang Rai Akha Education and Culture Association. [in Thai]
- Fuengfusakul, A. (2003). *Identity: Literature review and conceptual framework*. Bangkok: National Research Council, sociology department, National Research Council of Thailand. [in Thai]
- Fuengfusakul, A. (2013). *Identity*. Bangkok: National Research Council of Thailand. [in Thai]

- Hongsuwan, P. (2007). *Once upon a time: regard to legend and culture*. Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai]
- Jansaeng, P. (2008). *The continuation and conservation of Akha ethnic culture which have beneficial to Akha youth: A case study of Akha youth in the New Ahyo Village, Mae Salong Nai, Mae Fah Luang, Chiang Rai*. Master of Arts, Chiang Rai Rajabhat University. [in Thai]
- Koset, S. (Phraya Anuman Rajadhon). (1981). *An introduction to culture* (7th ed.). Bangkok: The Royal Institute of Thailand. [in Thai]
- Leepreecha, P. (2003). *Relatives identity of the Mong ethnic gruop among civilization*. Bangkok: Identity, ethnicity and Marginality, Pinkaew Lueng-Aramsri (Editor). Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre, 203-252. [in Thai]
- Panyakon, U. (2004). *The presentation of the educational model to succeed Akha culture*. Doctor of Philosophy Program (Development Education), Chulalongkorn University. [in Thai]
- Pongsapit, A. (1998). *Culture, religious and ethnicity, the analysis of Thai society by anthropology principles*. Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai]
- Satsa-nguan, N. (1995). *Cultural anthropology principles*. Bangkok: Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science, Thammasapa Press. [in Thai]
- Sitthichodok, G. (2013). *Akha, worship, belief and esthetic*. Chiang Mai: The Thailand Research Fund, Regional Office. [in Thai]
- Thandee, D. (2003). *Society and culture*. Unit 1 Civic duty, culture and living the life in society. Bangkok: Mathayom 4-6 textbook, Aksorn charoentat. [in Thai]

Author

Dr. Benjamaporn Suriyawong

Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social sciences,
Chiang Rai Rajabhat University

Chiang Rai Rajabhat University 80 Soi 9, Tambon Ban Du,

Amphoe Mueang Chiang Rai, Chang Wat Chiang Rai 57100

Fax: 0-5377-6025 Tel: 0-5377-6013 to 10-11, 0-5377-6000 to 1216

E-mail: ben99ben9@hotmail.com

